

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том X

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1962

10746

57

НЗ4

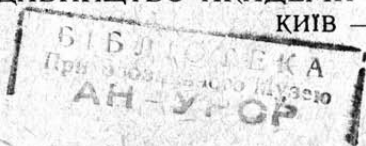
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том X

16726

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1962

ПАЛЕОЗООЛОГІЯ

НОВІ МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ
В БУДОВІ ЧЕРЕПАШОК ІНОЦЕРАМІВ

С. П. Коцюбинський

Починаючи з 1823 р., коли вперше був опублікований опис роду *Inoceramus*, в літературі нагромадилось багато матеріалів про іноцерамів і особливо збільшилася кількість описів нових видів. За даними М. М. Алієва (1957), тепер відомо близько 550 видів і різновидностей представників родини Inoceramidae.

У зв'язку з цим виникла необхідність розробити систематику цієї обширної і важливої для стратиграфії групи пластинчато-зябрових молюсків. Спроби систематизувати іноцерамів робили вже кілька дослідників. Найбільш відомими з цього питання є праці Р. Гейнца (1932), М. М. Алієва (1957).

Не розглядаючи принципів, за якими автори розробляли систематику іноцерамів, слід, проте, підкреслити, що часто за основу брали сукупність якихось одних ознак, нехтуючи або не надаючи значення іншим. Саме тому не знайшла ширшого застосування в літературі систематика Р. Гейнца.

Таке ж явище спостерігається і при описах іноцерамів. Часто нові види описували за неповними зразками або навіть за ядрами, до того ще й при недостатній кількості зразків. У результаті цього деякі елементи будови черепашок залишались невідомими і їх не використовували в систематиці.

Такими новими елементами будови черепашок іноцерамів є пластинчасті ребра і внутрішні пластинки. Дещо з цього питання ми вже згадували при описах іноцерамів (Коцюбинський, 1958, 1959).

Пластинчасті ребра поки що відомі у двох видів: у *In. lamellatus* Косіуб та в *Inoceramus* sp. 1. Останній представлений лише однією правою стулкою. Тому ми не мали змоги дати повної характеристики виду і встановити назву.

Пластинчасті ребра у *In. lamellatus* Косіуб виступають на гребенях високих концентричних складок (рис. 1). У дорослих екземплярів налічується 6—10 ребер. У одного з найкраще збережених зразків є по сім ребер на кожній стулці при висоті черепашки 194 мм. Перше ребро з'являється на відстані 5—6 см від

маківки, наступні розташовані одне від одного на все зростаючій відстані. Їх висота біля нижнього краю черепашки становить близько 15 мм. Найменші з ребер найчастіше бувають відламаними. У поперечному розрізі верхній схил складки з пластинчастим

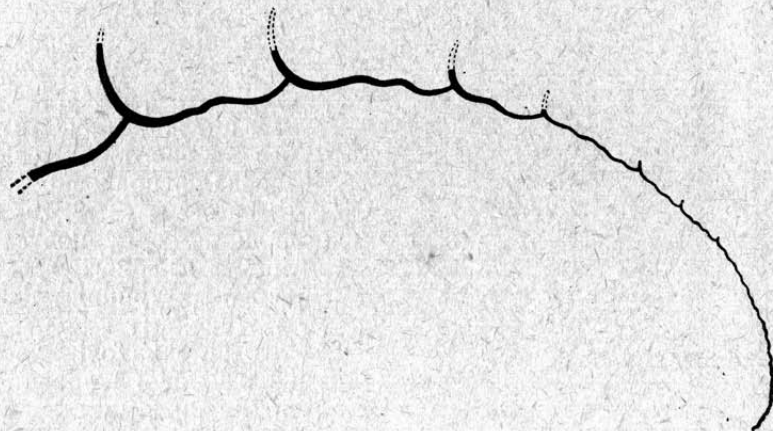

Рис. 1. *In. lamellatus* Косіуб. Розріз стулки по лінії осі наростання, $\times 0,5$.

ребром має серповидну форму. Краї ребер слабо гофровані і тонші за їх основу.

Всього в нашій колекції є три майже повних екземпляри і понад 10 уламків. Всі зразки походять з верхньотуронських крейдоподібних вапняків з околиць с. Дубовець і м. Галича, Станіславської області, та с. Підлісець і м. Бережан, Тернопільської області.

Інші пластинчасті концентричні ребра ми виявили на одній стулці іноцерама, названого (за недостатньою кількістю матеріалу) *Inoceramus* sp. 1. Ребра дуже дрібні, густо розташовані на всій поверхні стулки. На відмітку 1 см біля нижнього краю стулки (рис. 2) їх налічується 11—12. Висота пластинок тут не перевищує 2 мм. В напрямі до маківки ребра стають дрібнішими і густіше розташованими. На задньому крилі вони настільки близько розташовані, що прилягають одне до одного. Висота стулки становить 44 мм.

На деяких (поки що невизначених) зразках з нашої колекції видно сліди, які могли залишитись на місцях відламаних ребер. Ці сліди являють собою невисокі злами, на яких видно призматичну будову черепашки.

Іноді такі сліди видно також на зображеннях іноцерамів, поданих в літературних джерелах. На нашу думку, вони є на зраз-

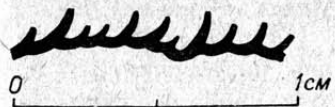

Рис. 2. *Inoceramus* sp. 1. Поперечний розріз стулки біля її нижнього краю.

ках *In. lamarcki* var. *websteri* Woods, описаних в праці Г. Вудса (1912) на табл. LIII, fig. 1, 2, а також на деяких зразках, описаних в праці К. Фіре (1930). Р. Гейнц (1928) у праці, присвяченій класифікації елементів скульптури в іноцерамів, назвав такі сліди «Anwachsmarken». Проте він нічого не сказав про їх походження і, очевидно, не підозрівав існування пластинчастих ребер.

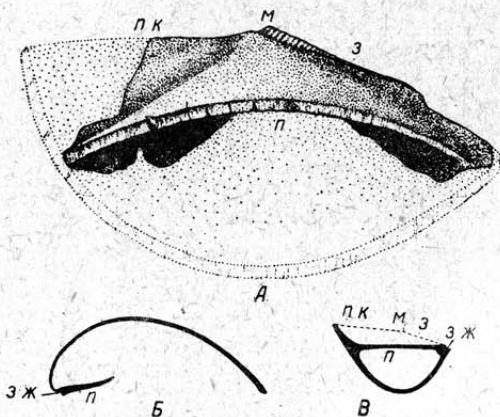

Рис. 3. *Inoceramus* sp. 2:

А — примаківкова частина стулки, Б — розріз стулки по лінії осі наростання, В — розріз в примаківковій частині стулки перпендикулярно до лінії осі наростання; п — внутрішня пластинка, м — маківка, пк — передній край, з — замок, зж — зв'язковий жолобок.

нується з переднім боком стулки (але не на самому його краї) і з замком таким чином, що займає кут, який утворюють замок і передній край. При зімкнутих стулках між двома пластинками є вільне місце, яке й займав мускул у живого молюска.

Висота пластинки в одного з найкраще збережених зразків становить 41 мм, хоч вона частково обламана і повинна б бути більшою. Обламаний край пластинки має товщину близько 5 мм, а біля місць зчленування — 7–8 мм.

Внутрішні пластинки є, безумовно, важливою ознакою в будові черепашок іноцерамів або, можливо, групи видів і мають певне значення для систематики. Досі ми не знаходили в літературі згадок про наявність внутрішніх пластинок в іноцерамів.

В нашій колекції є вісім зразків, представлених переважно уламками замків з прилягаючими до них внутрішніми пластинками і частинами передніх боків стулок. Всі вони знайдені в сантонських відкладах.

ЛІТЕРАТУРА

- Алиев М. М., Иноцерамы меловых отложений СССР. Изв. АН Азербайджанск. ССР, № 3, Баку, 1957.
Коцюбинський С. П., Иноцерами крейдових відкладів Волино-Подільської плити, К., 1958.

Коцюбинський С. П., *Inoceramus lamellatus* sp. n. з верхньотуронських відкладів Волино-Подільської плити, Наук. зап. Львівськ. наук.-природознавч. музею АН УРСР, т. VII, К., 1959.

Fiege K., Über die Inoceramen des Oberturon, Palaeontographica, Bd. 73, Stuttgart, 1930.

Heinz R., Ueber die bisher wenig beachtete Skulptur der Inoceramen-Schale und ihre stratigraphische Bedeutung, Beitr. zur Kenntn. d. oberkretaz. Inoceramen, 4, Mitteil. a. d. Mineral. — Geol. Staatsinst., 10, Hamburg, 1928.

Heinz R., Aus der neuen Systematik der Inoceramen, Beitr. zur Kenntn. d. oberkretaz. Inoceramen, 14, Mitteil. a. d. Mineral. — Geol. Staatsinst., 13, Hamburg, 1932.

Woods H., A monograph of the cretaceous Lamellibranchia of England, Palaeontogr. Soc., Vol. 2. Part 8, London, 1912.

НОВЫЕ МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЗНАКИ В СТРОЕНИИ РАКОВИН ИНОЦЕРАМОВ

С. П. Коцюбинский

Резюме

У двух видов иноцерамов из туронских отложений Волино-Подольской плиты на поверхности створок обнаружены пластинчатые ребра. Такой элемент в скульптуре этой многочисленной группы пластинчатожаберных моллюсков ранее был неизвестен. Ребра у *In. lamellatus* Коцюб. (рис. 1) расположены на гребнях высоких концентрических складок. У взрослых экземпляров их насчитывается от 6 до 10. У наиболее полного образца высотой 194 мм есть семь пластинчатых ребер. У *Inoceramus* sp. 1 (рис. 2) ребра густые и очень мелкие. На 1 см высоты раковины у ее нижнего края насчитывается 11–12 ребер.

Новым морфологическим признаком являются также пластинки, расположенные внутри раковины (рис. 3). Внутренние пластинки заполняют собой передне-замочный угол. Они сочленены с замком и верхней частью переднего бока створки таким образом, что между ними (при сомкнутых створках) есть свободное пространство, которое заполнял, вероятно, при жизни моллюска замыкающий мускул. Все восемь образцов происходят из сантонских отложений.

Пластинчатые ребра и внутренние пластинки являются новыми важными особенностями скульптуры и строения раковин иноцерамов и имеют определенное значение для систематики.

ЗМІСТ

Палеозоологія

П. П. Балабай, До фауни цефаласпід Подільської плити	3
С. І. Пастернак, <i>Chlamys (Aequipecten) Wiśniowski</i> — новий вид з верхньокрейдових відкладів	9
С. П. Коцюбинський, Нові морфологічні ознаки в будові черепашок інocerамів	12
В. І. Гаврилишин, Поширення рядозубих пластинчатозябрових в сеноні Галицько-Волинської западини	16

Ботаніка

К. А. Малиновський, Вологість ґрунту деяких трав'янистих асоціацій субальпійського поясу Карпат	22
В. Г. Колищук, До характеристики типів ялинових і букових лісів Карпат за вологістю ґрунту	33
І. В. Вайнагій, Вплив періодичного проморожування на проростання насіння деяких трав'янистих рослин Карпат	45
Г. Я. Ермаченко, Деякі еколого-біологічні особливості щучника дернистого (<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) P. V.) на Чорногорі	55
В. М. Мельничук, Реліктові місцезнаходження деяких видів листяних мохів у Львівській області	63
К. О. Улична, Мінливість видів роду <i>Dicranum</i> Hedw.	70

Зоологія

В. І. Здун, Дослідження личинкових форм <i>Digenea</i> в молюсках Української РСР і суміжних територій	75
О. П. Кулаківська, Сезонні зміни у представників родини Caryophyllaeidae (Cestoda) в умовах західних областей УРСР	88
М. Н. Тищенко, До вивчення тонкошийого цистицерка <i>Cysticercus tenuicollis</i> у сільськогосподарських тварин західних областей УРСР	94
М. І. Сергієнко, Матеріали до вивчення видового складу присиснів та стьожкових черв'яків водноболотних птахів верхньої течії Дністра	97
І. К. Загайкевич, До вивчення поширення і біології вузькотілих златок роду <i>Agrilus</i> Curtis в УРСР	101
М. І. Черкащенко, Чисельність, добова активність та склад їжі гніздових птахів долини верхньої течії Дністра	112
М. П. Рудишин, Матеріали до вивчення миші жовтогорлої в західних областях УРСР	122
Павло Павлович Балабай	128

СОДЕРЖАНИЕ

Палеозоология

П. П. Балабай, К фауне цефаласпид подольской плиты	3
С. И. Пастернак, <i>Chlamys (Aequipecten) Wiśniowski</i> — новый вид из верхнемеловых отложений	11
С. П. Коцюбинский, Новые морфологические признаки в строении раковин иноцерамов	15
В. И. Гаврылишин, Распространение рядозубых пластинчатожабрых в сеноне Галицко-Волинской впадины	20

Ботаника

К. А. Малиновский, Влажность почв некоторых травянистых ассоциаций субальпийского пояса Карпат	32
В. Г. Колищук, К характеристике типов еловых и буковых лесов Карпат по влажности почвы	44
И. В. Вайнагий, Влияние периодического промораживания на прорастание семян некоторых травянистых растений Карпат	53
Г. Я. Ермаченко, Некоторые эколого-биологические особенности щучки дернистой (<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) P. V.) на Черногоре	62
В. М. Мельничук, Реликтовые местонахождения некоторых видов листовых мхов во Львовской области	69
К. О. Улична, Изменчивость видов рода <i>Dicranum</i> Hedw.	73

Зоология

В. И. Здун, Исследование личиночных форм <i>Digenea</i> в моллюсках Украинской ССР и смежных территорий	87
О. П. Кулаковская, Сезонные изменения у представителей семейства Caryophyllaeidae (Cestoda) в условиях западных областей УССР	93
Н. Н. Тищенко, К изучению тонкошеего цистицерка (<i>Cysticercus tenuicollis</i>) у сельскохозяйственных животных западных областей УССР	96
М. И. Сергиенко, Материалы к изучению видового состава сосальщиков и ленточных червей водноболотных птиц верхнего течения Днестра	100
И. К. Загайкевич, К изучению распространения и биологии узкотелых златок рода <i>Agrilus</i> Curt. в УССР	111
Н. И. Черкащенко, Численность, суточная активность и состав пищи гнездящихся птиц долины верхнего течения Днестра	120
М. П. Рудишин, Материалы к изучению мыши желтогорлой в западных областях УССР	127
Павел Павлович Балабай	128